

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	2
1.1 BAKGRUND TILL PROBLEMFÖRMULERING	3
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	4
1.3 KLASSBEGREPPET	4
1.4 ATT GÖRA EN KLASSRESA	6
2. VAL AV TEORI	6
2.1 BOURDIEU	7
2.1.1 HABITUS	7
2.1.2 KLASSHABITUS	7
2.1.3 FÖRÄNDRING AV HABITUS.....	8
2.1.4 OLIKA SORTERS KAPITAL	9
2.1.5 KULTURELLT KAPITAL.....	9
2.1.6 REPRODUKTION AV KULTURELLT KAPITAL.....	10
2.1.7 FÄLT.....	11
2.1.8 REPRODUKTION	11
2.1.9 UTBILDNINGSSYSTEMETS DOLDA FUNKTION OCH REPRODUKTION	11
2.2 ZIEHE	12
2.2.1 MODERNISERINGEN.....	12
2.2.2 KULTURELL FRISTÄLLNING.....	13
2.3 TEORIDISKUSSION	14
3. METOD: KVALITATIV METOD MED INTERVJUER	16
3.1 KVALITATIVA METODER	16
3.1.1 URVAL	16
3.2 FÖREBEREDELSE	17
3.2.1 NÄRHET OCH DISTANS	17
3.2.2 ETISKA ASPEKTER	18
3.2.3 TOLKNINGSPROBLEMATIK OCH ANALYS	18
4. ANALYS AV INTERVJUER	19
4.1 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA	19
4.1.1 VILKA FAKTORER I DEN SOCIALA BAKGRUNDEN KAN HA BIDRAGIT TILL VALET AV HÖGRE STUDIER?	20
4.1.2 HUR HAR DEN SOCIALA BAKGRUNDEN UPPLEVTS I MÖTET MED UNIVERSITETS- ELLER HÖGSKOLESTUDIER?....	25
4.1.3 HUR HAR UTBILDNINGEN OCH EVENTUELLT DEN NYA KLASSTILLHÖRIGHETEN PÅVERKAT SYNEN PÅ IDENTITETEN?	27
5. SLUTSATS	29
6. SLUTDISKUSSION	31
7. KÄLLFÖRTECKNING	32
8. INTERVJUGUIDE	34

1. Inledning

”Om du sköter dig, pojk, så kan du få plats på Kopra (den kooperativa affären i Lidnäs) när du slutat skolan”, sa min morbror.

”Jag vill nog bli skollärare när jag blir stor”, svarade jag blygt. Jag såg i min morbrors, liksom i mina mostrars och i dagsverkarnas ögon att mina drömmar inte riktigt stämde med vad de ansåg var möjligt att uppnå för en sådan som jag.

Alla tittade på varandra. Ingen ville sära pojken. Norske Blomkvist harklade sig och sa: ”Jaså, du vill bli skollärare, du. Det var inte kattskit.”

Min morbror sa lite tyst och utan att titta på mig eller någon annan: ”Du är fattig, du. Att stå i affär är fint. Det lönar sig inte att sikta på månen och Mars om man har fattiga föräldrar och ingenting äger.”

Orden slog så isande kallt emot mig. Jag minns att tårarna rann nedför mina kinder när jag vandrade hemåt från Österbacke med korgen och den tomma kaffepannan. Värdelös på grund av fattiga föräldrar! Fastän jag bara var elva år gammal begrep jag min morbrors budskap: en fattig torparpojke som jag kan inte börja resan mot Mars. Man ska veta sin plats. Kopra är slutstationen! Om jag kommer så långt får jag vara nöjd.

(Thage G Peterson, Resan mot Mars, 1999:14)

Thage G Peterson tillägger i sina memoarer ”Nu sitter jag i talmansstolen!” Enligt Sveriges konstitution är jag tvåa i riket efter Kungen. Jag önskar att min morbror fått uppleva det.

Att inte alla från arbetarklassen gör den typ av klassresa som Thage G Peterson lyckades med är kanske inte något som det höjs på ögonbrynen för, men att snedrekryteringen, bl a. utifrån klass, till universitet och högskolor än idag, trots alla politiska reformer, ter sig som relativt oföränderlig är något som i alla fall jag tycker är anmärkningsvärt.

Att social snedrekrytering till högre utbildning, utifrån klasstillhörighet, är ett problem kan konstateras utifrån två olika typer av perspektiv, det samhälleliga och det individuella perspektivet (Åberg, 1998:3-4). Det ena synsättet utgår från samhället och vad detta går miste om när individer från en viss socialgrupp i mycket liten utsträckning väljer att inte utbilda sig på universitet och högskolor. Det leder till att samhället går miste om den begåvningspotential som faktiskt finns men som inte utnyttjas fullt ut. Detta leder i längden till en effektivitetsförlust för samhället som skulle ha kunnat tas tillvara på ett bättre sätt än vad som görs idag.

Det individuella perspektivet på snedrekrytering handlar om ojämlikheten i chanser för individer med olika social bakgrund. Om man som i vårt välfärdssamhälle strävar efter att utjämna ojämlikheter så kommer det också att leda till att man accepterar olikhet i resultat dvs. man legitimerar att människor lyckas i olika utsträckning om de bara har haft lika möjligheter. Om snedrekryteringen inte uppmärksammas kommer vi att legitimera ett samhälle där vi bara gett formellt lika möjligheter åt alla. Det tas alltså inte i någon större utsträckning hänsyn till att individer med olika social bakgrund har olika förutsättningar att både lyckas med sina studier och att söka sig vidare till högre utbildning (Åberg, 1998:3-4). Högre utbildning har även andra fördelar som påverkar levnadsförhållandena som t ex

ekonomiska fördelar, bättre anställningsförhållanden, bättre arbetsvillkor osv. Det är få andra val som görs så tidigt i livet men som har så bestående konsekvenser. Utbildningspolitiska reformer syftar dock ofta till att utjämna de socioekonomiska skillnaderna för att minska den sociala snedrekryteringen. Trots politiska satsningar som har gjorts däribland förändringar i antagningssystemet, regional högskoleetablering, införandet av alternativa utbildningsvägar som t ex. Komvux, studiemedelssystem osv. så har det, enligt Erikson och Jonsson (1993) som gjorde en omfattande studie över snedrekryteringen i Sverige, inte lett till några nämnvärda förändringar i snedrekryteringen under det senaste århundradet. De största förändringarna gjordes enligt dem mellan 1930-talet och 1960-talet för att sedan plana ut. Utbildningsexpansionen som tog fart under denna period ledde till att fler började läsa på universitet och högskolor men det har visat sig i efterhand att trots att studenter med arbetarklassbakgrund ökade i antal så ökade de inte relativt jämfört med övriga klasser. Istället ökade övriga klasser ännu mer och det blev alltså medel- och överklassen som tog åt sig den största delen av kakan (Erikson & Jonsson, 1993:365-403).

1.1 Bakgrund till problemformulering

Med social snedrekrytering menar jag att individer från vissa sociala ursprung oftare än andra går vidare till högre utbildningsnivåer. Social snedrekrytering mäts som sambandet mellan social bakgrund och utbildning. Detta sambandsmått bygger på de relativa skillnaderna i utbildningschanser mellan grupper med olika social bakgrund (Erikson & Jonson, 1993:13). När jag refererar till social bakgrund så är det föräldrarnas utbildningsnivå och yrken som avgör mina intervjupersoners sociala bakgrund och de placeras därmed alla i arbetarklassen.

Att individer med arbetarklassbakgrund är underrepresenterade på universitet och högskolor fastställs med jämna mellanrum i olika rapporter (SCB, HSV osv). Högskoleverket har sammanställt en rapport (2005) som bygger på uppgifter från landets högskolor och universitet. Det visar sig att arbetarklassen är mindre representerad på universitet än vad den är på högskolor alltså är snedrekryteringen till universitet något större än den är på högskolor. Vid Lunds universitet har endast 16 % av nybörjarstudenterna (2005) arbetarbakgrund vilket kan jämföras med 24 % i hela riket. Två av mina intervjupersoner har läst i Lund, medan den tredje har läst hela sin utbildning i Kristianstad, där nybörjarstudenter med arbetarklassbakgrund är något högre, nämligen 35 % år 2005 (www.hsv.se).

Den sociala snedrekryteringen kan också konstateras utifrån att studenter med olika social bakgrund tenderar att göra olika studieval trots samma betygsnivåer. Studenter från högre socialgrupper väljer i större utsträckning mer teoretiska alternativ (Jönsson, *et al.* 1993:40).

Snedrekryteringen är större på vissa program bl a läkarutbildningen, juristutbildningen, LTH osv. än vad den är på socionomutbildningen och sjuksköterskeutbildningen. Snedrekryteringen är störst bland de studenter som kommer direkt från gymnasiet. Studenterna med arbetarklassbakgrund är oftare ett par år äldre än övriga studenter och har därmed inte lika ofta gått fågelvägen från gymnasium till högre utbildning (www.evaluat.lu.se).

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att få en bild av hur individer med arbetarklassbakgrund upplever sitt möte med högre utbildning och framförallt utröna vad det var som fick dem att gå den vägen. Om de har gemensamma erfarenheter med andra i samma situation. Har de upplevt svårigheter eller fördelar i mötet med utbildning som kan härledas ur deras klassbakgrund. Jag har för syfte att med hjälp av Pierre Bourdieu, Thomas Ziehe och en del forskning kring klassresor (främst Mats Trondman) försöka förklara mina intervjupersoners val, möte och eventuella reproduktion av högskole- och universitetsutbildning.

Därför vill jag i min uppsats besvara följande frågor:

- * Vilka faktorer i den sociala bakgrunden kan ha bidragit till valet av högre studier?
- * Hur upplevs den sociala bakgrunden i mötet med universitetsstudier?
- * Hur påverkar utbildningen och eventuellt den nya klasstillhörigheten synen på identiteten?

För att besvara mina frågeställningar kommer jag att samla in ett empiriskt material i form av intervjuer med tre individer ur arbetarklassen som samtliga har avslutat sina utbildningar.

Det är viktigt att framhålla att jag inte är intresserad av mina intervjupersoner som ”personer” utan som bärare av vissa sociala mönster och vad detta kan tillföra min kunskap i detta ämne. Det betyder att jag inte kommer att hänga ut enskilda individer utan istället att jag analyserar en del av de upplevelser som de delar med sig av (Widerberg, 2002:66). Intervjun blir alltså ett medel för att förstå hur människor uppfattar sin sociala värld och hur de handlar i den.

1.3 Klassbegreppet

När jag refererar till den sociala bakgrunden så avser jag bland annat föräldrarnas klasstillhörighet. Att definiera klass är enligt Israel och Hermansson (1996:194) nödvändigt eftersom det kan vara både kontroversiellt och problematiskt att prata om klass. De menar att klassanalysen har utvecklats bortom Karl Marx och Max Weber men att deras betydelse fortfarande är uppenbar i de flesta klassanalyser.

I min uppsats kommer jag framförallt att utgå från Bourdieus definition av klass. Den utgår enligt Bourdieu (1986:244) från att det finns relativt homogena levnadsförhållande som grundar sig i klassbakgrunden. Det handlar inte om egenskaper hos enskilda individer utan egenskaper hos en klass av individer för att de lever under gemensamma villkor, att de har samma sociala handlingsmönster eller en gemensam social praxis. För Bourdieu är dessa olika egenskaper olika sorters kapital som präglar de sociala relationerna vilket jag kommer att diskutera vidare i teoridelen.

Bourdieu menar (1997:67-9) att man i klassanalyser felaktigt utgår från enbart en teori om att objektiva ekonomiska förhållanden bildar grunden för alla de sociala relationer som kan förekomma i klassamhället. Detta menar han leder till att klassamhället framställs som statistiskt och att dess fortlevnad beror på att produktionsförhållandena inte förändras. Om man idag försöker beskriva klassindelningen utifrån Marx utgångspunkt kan man, enligt Bourdieu, inte förstå dagens former av social konflikt. Den kan alltså inte beskriva den sociala strukturens tillstånd eller omvandlingar. Han menar själv att det finns en del begränsningar i hans teorier men att han är väl medveten om dessa och att han även klargör dem.

Engdahl och Larsson beskriver (2006:237-8) hur Bourdieu delar in klassamhället i tre olika klasser utifrån de kapitaltillgångar och de klasshabitus de har, dvs. den livsstil eller livshållning de har. Jag kommer att gå djupare in på både olika sorters kapital och klasshabitus i teoridelen så därför nämner jag bara så här inledningsvis hans indelning i olika klasser utifrån Engdahl och Larssons tolkning.

De övre klasserna: Här syftas på de grupper som dominerar det kulturella fältet, det politiska fältet och det ekonomiska fältet. De kallas även eliten eller de dominerande skikten.

Medelklassen: Mellanskikten försöker anamma de övre skiktens livsstil och smak. De har dock inte alltid resurser till detta.

De arbetande klasserna: Denna klass har den livsstil och smak de tycker att de kan kosta på sig. De förklarar själva sin avsaknad av ekonomisk och kulturell utsvävning med att de inte vill ägna sig åt sådant. Knappheten av resurser gör att de har en klasshabitus som tycker att man inte ska göra sig till, man ska veta vem man är och var man hör hemma.

För att visa hur komplext det kan vara att definiera klass vill jag också ta upp skillnaden mellan subjektiv och objektiv klassdefinition. Det finns, enligt Segerstedt, (i Cigéhn *et al.* 2001:10) anledning att skilja mellan objektiv och subjektiv klass där den första syftar på forskardefinitionen och den andra syftar på individens egen uppfattning. Jag har enligt min definition av klass (objektiv) placerat alla mina intervjupersoner i arbetarklassen pga. deras föräldrars utbildningsnivå och sysselsättning. Det är dock inte säkert att de själva placerar sin

Lisa Linghagen

uppväxt i arbetarklassen och detta menar Torgny Segerstedt kan påverka individerna mer än den objektiva klassdefinitionen. Känner man sig som medelklass kanske man också handlar och tänker i enlighet med den klassen. Detta kommer jag att återkomma till i min analys.

1.4 Att göra en klassresa

Det har gjorts en del forskning kring klassresenärer som jag också kommer att referera till i min analys av intervjupersonerna. Jag kommer främst att hänvisa till Mats Trondmans studie (1994) *Bilden av en klassresa* där han intervjuat sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan. Här redogör han för den problematik som hans klassresenärer upplevt i sitt möte med högskolan och vad klassresan innebär för dem. Jag kommer inte att lägga ner så mycket tid på att i min uppsats definierar om mina personer gör en klassresa eller inte för jag anser inte att själva definitionen av en klassresa är viktig för min frågeställning. Jag utgår istället från att mina intervjupersoner kommer i kontakt med en värld (universitetets eller högskolans) som inte existerat i deras föräldrars värld. Att mina intervjupersoner i den begreppsliga meningen kanske gör en klassresa är inget jag kommer att avgöra i min uppsats, jag kommer istället att beskriva deras upplevelser, erfarenheter och reflektioner av den sociala bakgrunden i mötet med högre studier.

2. Val av teori

Jag kommer att använda mig av Pierre Bourdieu och Thomas Ziehe för att fördjupa förståelsen av mina intervjupersoner. Bourdieu för att han på ett genomgående sätt har sysselsatt sig med just utbildningens roll i reproduktionen av klassamhället. Jag vill, med hjälp av hans teori, visa hur individer med sina olika habitus försöker tillägna sig det kapital som är legitimt på det fält de vill erövra. I mitt fall handlar det alltså om utbildningens fält och det kulturella kapitalet. Denna kamp att tillägna sig det kulturella kapitalet leder i längden till att fältet och därigenom att hela samhällsstrukturen reproduceras genom att aktörerna godkänner de spelregler som gäller. Hans teori kan dock uppfattas som deterministisk för individen på det sättet att reproduktionen sker trots att den enskilde individen struntar i spelreglerna så därför har jag valt att komplettera den med Ziehes teori som ger individen mer utrymme att göra val som är mindre förutbestämda än vad Bourdieu i vissa fall antyder. Denna frikoppling från traditionen som Ziehe kallar kulturell friställning kommer jag alltså att beskriva i teoriavsnittet och använda mig av i analysen av mina intervjupersoner framförallt för att förklara deras faktiska val av att inte följa det mönster som Bourdieu via klasshabitus

och kapital stakat ut för dem. Ziehe kan framförallt bidra med förklaring till varför just mina intervjupersoner valt högre utbildning på ett sätt som jag inte tycker Bourdieu kan. Huvudfokus kommer dock att ligga på Bourdieus teori varför denna också kommer att beskrivas mer ingående och användas mer i analysen.

2.1 Bourdieu

2.1.1 Habitus

För att förstå människors beteenden och val måste man förstå hur de är formade och Broady (1985:64) hävdar att Bourdieu menar att det då är nödvändigt att förstå hur deras habitus är formade. Vidare måste man bland annat förstå hur de är formade i och av utbildningssystemet, hur deras trosföreställningar, värderingar, deras framtidsförväntningar, deras förhållande till kulturen, språket, deras bilder av sig själva, av sin och andras kompetens osv. ser ut, dvs. med andra ord hur deras habitus är formade.

Habitus har ambitionen att både förklara och beteckna individens handlingsmönster och tänkesätt så som de har utvecklats i olika sociala miljöer.

Definitionen lyder enligt Berner m fl. (1980:53): ”ett system av varaktiga och överförbara förhållningssätt som, samtidigt som det integrerar individens alla tidigare erfarenheter, i varje givet ögonblick fungerar som en matris för individens sätt att uppfatta, värderar och agera” eller (Israel & Hermansson 1996:197) ”Habitus är en spontanitet om vilken man inte är medveten” och där det alltså poängteras att individen inte är medveten om att habitus styr hennes handlingar, eller som Bourdieu uttrycker (1997:148) ”en produkt av bestämningar som tenderar att reproducera bestämningarnas objektiva logik, men efter att ha omformat denna logik”. Med det sistnämnda syftar han på reproduktionen av de sociala villkoren för vår egen produktion som alltså sker på ett relativt omedvetet sätt.

Habitus är alltså det som förvärvats och det som förkroppsligats på ett varaktigt sätt i form av permanenta dispositioner. Begreppet refererar till något som är knutet till den individuella men även till den samhälleliga historien (Bourdieu, 1997:148).

2.1.2 Klasshabitus

Habitus är, enligt Bourdieu (1997:89) produkten av all biografisk erfarenhet vilket betyder att det inte finns två identiska individhistorier, även om det finns vad Bourdieu kallar klasshabitus. Klasshabitus är ”den förkroppsligade formen av klassens betingelser och av de betingningar som dessa betingelser tvingar fram” (Bourdieu, 1993:251).

Att objektiva strukturer skapar former av klassbetingad habitus gör att strukturernas sätt att fungera godtas och att det dessutom legitimerar deras fortbestånd. De möjligheter olika samhällsklasser objektivt sett har att använda utbildningssystemet och nå framgång där bestämmer olika individers benägenhet att utnyttja skolan och även deras olika förhoppningar om att lyckas där. Detta i sin tur är en av de viktigaste orsakerna till att en struktur av ojämlikhet i skolan, upprätthålls som ett objektivt mätbart uttryck för relationerna mellan utbildningssystemet och den samhälleliga klasstrukturen. Undervisningen stärker och bekräftar en viss klassbetingad habitus (Berner *et al.* 1980:70-1). Därmed kan det uppfattas som slöseri med resurser att låta en del elever genomgå en grundläggande utbildning när man enligt Bourdieu redan på förhand kan veta om de kommer lyckas eller inte. Det är det dock inte (av många anledningar) eftersom tidsfaktorn är nödvändig för att dessa elevers attityd till systemet ska omvändas. Skillnaden att låta en elev misslyckas och elimineras istället för att låta statistiken plocka bort denne redan innan, är att individen som elimineras nu tror att det beror på personliga egenskaper (Berner, *et al.*, 1980:74).

2.1.3 Förändring av habitus

Bourdieu menar att habitus är en princip som har autonomi i förhållande till situationens omedelbara bestämningar vilket gör att det inte en gång för alla är ett definierat öde. Den justeras istället ständigt pga. att den tvingas anpassa sig till nya situationer. Det kan röra sig om varaktiga anpassningar men de håller sig inom vissa gränser eftersom det är ens habitus som styr uppfattningen om den situation som bestämmer den. Det sker alltså en ständig anpassning till världen och det är bara i undantagsfall som denna omvandling tar formen av en radikal omvandling av habitus.

Habitus, enligt Bourdieu, (1997:148-50) ses som en typ av kapital men eftersom det är förkroppsligat framstår det utåt sett som medfött. Habitus förs i sista hand tillbaka till den primära socialisationsprocessen. Detta betyder dock inte att senare erfarenheter inte spelar någon roll för individens habitus utan istället att dessa kommer att tolkas och införlivas med den habitus som skapades i socialisationsprocessen. Det är här i vissa klassbestämda materiella livsbetingelser som man finner den princip som på förhand påtvingar individerna skilda (dock likartade för varje klass) definitioner på vad som i deras förhållande till utbildning är möjligt/omöjligt, sannolikt/osannolikt eller säkert/osäkert osv. Alltså är individen i mötet med utbildningssystemet omedvetet utrustad med en bestämd habitus på utbildningsområdet. Denna habitus är, som sagt var, en produkt av vissa objektiva och

materiella omständigheter, samtidigt som den skapar ett komplex av förväntningar och beteendemönster på det individuella planet (Berner *et al.* 1980:54).

2.1.4 Olika sorters kapital

Kapital finns enligt Bourdieu (1997:69) i tre huvudformer nämligen:

Ekonomiskt kapital där Bourdieu avser individernas innehav och kontroll över ekonomiska tillgångar, dvs. pengar och materiella resurser. Detta kapital menar Bourdieu att andra som är bättre på det kan analysera medan han själv istället koncentrerar sig på resterande kapitalformer som han menar utelämnats av andra. Dessa kapitalformer är både beskrivande och fungerar som konstruktionsinstrument som möjliggör skapandet av det som tidigare dolts. *Socialt* kapital refererar enligt Andersen och Kaspersen (2003:409) till de resurser som en aktör har genom att vara medlem av en specifik grupp eller komma från en viss familj, som till exempel kontakter.

Kulturellt kapital är den kapitalform som hamnar i centrum när man diskuterar utbildning och därför kommer jag att redogöra för denna mer djupgående än övriga kapitalformer. Det handlar ofta om tillgången till den legitima kulturen, skolsystemet och den högre utbildningen Bourdieu diskuterar även *symboliskt kapital* och Andersen och Kaspersen (2003:406-10) tolkar Bourdieu som att detta är en övergripande kapitalform som de övriga kapitalformerna transformeras till när de uppfattas som legitima på ett specifikt fält. De ges då prestige och anseende. Det kan också översättas med distinktion och avser då alla de slags resurser som kan användas av en grupp för att skaffa sig försprång i förhållande till en annan grupp.

2.1.5 Kulturellt kapital

Broady (1985:18) menar att Bourdieu gång på gång poängterar att det är den dominerande klassen som innehar det legitima kulturella kapitalet, den har en förmåga till distinktion och den känner sig hemmastadd i denna kultur till skillnad från vad Bourdieu benämner de folkliga klasserna gör. De saknar ambitionen att tillägna sig denna kultur men han hävdar att de ändå erkänner den legitima kulturen som värdefull, bara inte för dem. Ju längre ner man befinner sig i den samhälleliga hierarkin desto mindre kulturellt kapital besitter man.

Vidare hävdar Broady (1985:55) att det som enligt Bourdieu skiljer de dominerande klassernas barn från dem som domineras är en förmåga att ständigt mobilisera det kunskapsförråd och de resurser som de faktiskt har, att aldrig visa svaghet eller osäkerhet, att verbalisera allt även det som inte täcks in av egna erfarenheter, förmågan att abstrahera även det torftigaste innehåll till en nivå av allmängiltighet osv. Denna förmåga är ett resultat av

åratal av ständig konkurrens och oavbruten examination i vilken de mindre effektiva sällats bort. Med det kulturella kapitalet följer också möjligheten att hålla sig uppdaterad om vad som är de verkliga insatserna i det sociala spelet och var deras vinster verkligen finns att hämta dvs. en förmåga till allmän orientering om vem och vad som är att räkna med inom andra och konkurrerande fält och vad legitimiteten inom dessa fälts högre positioner vilar på. I utbildningssystemet blir det avgörande att känna till förändringarna i utbildningssystemet och om utbildningsvägars och examinas reella värde. Sociala skikt med brist på kulturellt kapital tenderar att haka sig fast vid examina och utbildningsvägar som hade betydelse i ett tidigare, redan passerat tillstånd. De är ständigt för sent ute och missbedömer var deras barns chanser i livet finns att hämta. Att det kulturella kapitalet är hierarkiskt distribuerat innebär att de högre positionerna knutna till detta behärskande både bärs upp av och dominerar de lägre positionerna.

2.1.6 Reproduktion av kulturellt kapital

Utbildningssystemet fördelar kulturellt kapital samtidigt som det också är av avgörande betydelse för detta kapitals existens som sådant. Detta i sin tur formar människors habitus så att de tvingas erkänna de värden som det kulturella kapitalet vilar på. Enligt Broady (1985:59) menar Bourdieu att utbildningssystemet aldrig upphör att vara ett socialt system som upprätthåller en symbolisk ordning som klassificerar människor och benämner världen. Detta innebär att det förutsätts vissa betydelser, vissa klassificeringar, ett visst kunskapsinnehåll osv. som legitimeras och därmed blir värdiga att förmedlas. Bourdieu (1997:124) förklarar att sociologen inte kan svara på vad lärarna ska lära ut, dvs. vilka mål skolan ska ha med sin undervisning. Dessa är ju som sagt var definierade av klassförhållandenas struktur. Ändå menar Bourdieu, att lärarna bör vara medvetna om att de fungerar som ombud för de dominerande klasserna.

Språket ses som en nödvändighet i utbildningssystemet och enligt Bourdieu som en del av det kulturella kapitalet. Den typ av språkbehärskning som är nödvändig i skolan kan bara tillägnas under uppväxten, i familjen, och enligt Bourdieu och Passeron aldrig i det sammanhang där det krävs av individen, nämligen i utbildningssystemet (Berner *et al.* 1980:24). Undervisningsspråket på de högre utbildningarna är en blandning av tidigare faser i detta språks historia. Därmed är det inte naturligt för någon, inte ens för de privilegierade samhällsklassernas barn. Dock poängterar Bourdieu och Passeron enligt Berner m fl. (1980:32) att avståndet till detta språk skiljer sig mellan olika samhällsklasser.

2.1.7 Fält

Bourdieu använder sig av begreppet fält för att förklara den kamp som utkämpas om vem som ska ha monopol på att definiera vilka kapitalsorter som ska anses vara legitima. En handling eller institution betraktas som legitim, enligt Bourdieu (1997:125) när den är ”dominerande och inte uppfattas som sådan, dvs. underförstått erkänd”.

För att ett fält ska fungera krävs att det finns individer som är redo att spela spelet, utrustade med habitus som gör att de har kunskap om och erkänner spelets och insatsernas inneboende regler. De som deltar i kampen bidrar till spelets reproduktion eftersom de bidrar till att skapa tro på vinsternas värde (Bourdieu, 1997:128-30).

Fältets struktur beskriver han (1997:128) som:

ett tillstånd i styrkeförhållandet mellan aktörerna eller mellan de institutioner som är engagerade i kampen eller, om man så vill, ett tillstånd i fördelningen av det specifika kapital som styr de framtida strategierna och som har ackumulerats under föregående kamper

Den struktur som han här beskriver står alltid själv på spel.

2.1.8 Reproduktion

Bourdieu menar, enligt Månson (1998:409) att ordning uppstår tack vare förändring. Detta sker genom att individer i sina handlingar ger uttryck för och reproducerar strukturen. Reproduktion på utbildningens område innebär att utbildningen primärt innebär ett överförande av kulturellt kapital till de rättmätiga efterträdarna vilket i sin tur leder till ett befästande av den samhällsliga ojämlikheten. Att skolan gynnar barn från de övre skikten leder till en reproduktion av klassamhället och som i sin tur garanterar barn från dessa klasser dominerande positioner i samhället (Andersen & Kaspersen, 2003:413-4).

2.1.9 Utbildningssystemets dolda funktion och reproduktion

Utbildningsexpansionen under de senaste decennierna har gjort att utbildningens sorteringsfunktion har blivit mer subtil eftersom utsorteringen sker allt senare, de flesta genomgår idag en gymnasieutbildning och många fortsätter även till universitet och högskolor. Studenter från kapitalsvaga familjer får snabbt erfara att examina i sig inte är en garanti för karriär. De symboliska våldsmekanismerna försvårar för de lägre klasserna att se att undervisningssystemet fortfarande är förbehållet en privilegierad minoritet, enda skillnaden är enligt Andersen och Kaspersen (2003:416) att reproduktionen idag sker under demokratins täckmantel.

Utbildningssystemets mest centrala och bäst dolda funktion är enligt Berner m fl. (1980:51-2) att se till att ekonomiska, sociala och kulturella privilegier på ett neutralt och därmed legitimt

sätt överförs från en generation till en annan. Detta resonemang utgår från två antaganden. Det ena är att det i samhället finns en generell acceptans av att utbildningssystemet i princip är neutralt i förhållande till individen. Av detta antas att individen lyckas på grund av sin flit och sin begåvning. Det andra är att det i ett samhälle måste finnas ett obetingat accepterande av utbildningssystemets auktoritet, dvs. dess rätt att förmedla kunskap.

Dessa båda antaganden leder till att det dels får obestridd legitimitet och samtidigt suverän auktoritet. Detta i sin tur leder till att systemet anses ha en relativt samhällelig självständighet, vilket är nödvändigt för att dess mest outtalade funktion ska kunna utspelas fullt synligt.

Den relativa autonomi som utbildningssystemet har i förhållande till samhällets maktstruktur gör att de dominerande gruppernas verklighetsuppfattning godtas av alla i samhället däribland de grupperna vars intressen sidosätts. Detta vilar på att maktförhållandena inte är direkt synliga. När inläring i utbildningen sker ses inte denna som en överföring av annat än information. På så sätt döljs det att det är de dominerande skiktens kapital som överförs.

Det bör påminnas om att det inte är skolan som ligger bakom dessa maktstrukturer men den upprätthåller dem tillsammans med övriga institutioner i samhället.

Skolan fungerar som ett instrument för selektion av vissa grupper i och med att den godtagit de övre skiktens legitima kultur. Detta sker dock i tron att det är de mest begåvade som valts ut (Berner et al. 1980:14-5).

Bland alla de lösningar på problemet om överförandet av makt och privilegier som lagts fram genom tiderna, finns det i själva verket ingen som är bättre dold, och därför bättre anpassad till samhällen som tenderar att förkasta de mest uppenbara formerna för en ärftlig överföring av makt och privilegier, än den som utbildningssystemet tillhandahåller genom att det bidrar till reproduktion av klassrelationernas struktur och genom att det bakom sin skenbara neutralitet döljer det faktum att det fyller denna funktion

(Berner et al. 1980:15).

2.2 Ziehe

2.2.1 Moderniseringen

Enligt Jönsson m fl. (1993:29) vill Ziehe visa att valet att utbilda sig i dag skiljer sig mot vad det gjorde för en eller två generationer sedan. Möjligheterna att påverka och förändra sina förutsättningar och alltså välja en annan väg än den som föräldrarna valde är i dagens samhälle annorlunda än vad den var i det samhälle som föräldrarna växte upp i.

Fokus ligger inte längre på de sociala omständigheternas formande kraft utan istället på individernas kraft och förmåga att skapa egna självtolkningar, livsstilar, livsformer, erfarenheter, medvetandeformer, uttryck osv. (Ziehe, 1989:154).

Vidare tolkar Jönsson m fl. (1993:29) att Ziehe hävdar att dessa tendenser inte har skett i ett kulturellt och socialt vakuum. Istället är det just i förändringarna i samhällsutvecklingen och förändringarna i familjestrukturen som det växer fram en ny mänsklig subjektivitet. Ziehe menar enligt Jönsson m fl. att föräldrarna har tappat sin kraft som identifikationsobjekt. Vidare påstår de att han hävdar att det traditionella kulturmönstret förändrats, att det traditionella samhällets gemensamma referensram har fått en minskad betydelse på grund av den ökade teknokratiseringen och specialiseringen i arbets- och vardagsliv. Istället står mångfalden i centrum med sitt utbud av livsformer. Denna mångfald uttrycks även i drömmar och fantasier och den kan skapa inre konflikter mellan vad som faktiskt är möjligt att förverkliga och vad som inte är det.

2.2.2 Kulturell friställning

Ziehe (1989:8-9) skildrar hur kulturella moderniseringsprocesser allt starkare tränger in och påverkar människors vardagsliv. Det han vill visa är vad moderniseringen betyder för den mänskliga subjektiviteten, för vardagslivet och för människors möjligheter att hantera denna påverkan. Han betonar hur de gamla traditionerna och normerna förlorar i inflytande och allt mer ifrågasätts. Begreppet han använder är *kulturell friställning* och med det syftar han på hur traditionen frikopplas från sin fasta plats.

Han (1989:8-9) uppmärksammar tre grundläggande drag som följer av det moderna samhället och som påverkar den kulturella friställningen.

Det första är en *ökad reflexivitet* som innebär att det moderna samhället erbjuder oss fler sätt att reflektera över oss själva samtidigt som det möjliggör distans. Han beskriver (1989:59) detta som att vi ständigt konfronteras av samhällliga bilder om hur vi borde vara, vilka vi inte kan värja oss från, samtidigt som det försvårar skapandet av en självbild som inte tolkas utifrån dessa föreställningar.

För det andra finns vad han benämner en *görbarhet* med vilken han avser att allt upplevs som möjligt, samtidigt som det också ger oss ett större ansvar. Vi kan inte säga att traditionen tvingar oss eller beskylla någon annan för att vi inte utnyttjar de möjligheter som erbjuds utan ansvaret ligger helt hos oss själva.

Det tredje draget han beskriver är den *ökade individualiseringen* som avspeglas i ett ökat antal val som vi som individer är tvungna att göra på allt fler områden. Det kan t ex gälla valet av livsstil. Ziehe menar (1989:38) att ”Nu måste den enskilde skissera, utprova och omformulera sin identitet, och det mot bakgrund av ett enormt ökat samhälleligt vetande och enormt

stegrade individuella anspråk". Detta innebär som sagt var att alla ställs inför dessa krav samtidigt som det också erbjuds alla.

Ziehe (1989:37-9) hävdar dock att alla val inte är öppna för alla dvs. de verkliga handlingsramarna kan vara nog så låsta även om möjligheten ges. Detta kan skapa en diskrepans mellan vad som är möjligt och vad som inte är det.

De tre dragen som jag ovan beskrivit påverkar, enligt Ziehe (1989:120), alla i vårt samhälle, även om vi inte vill det. Han menar att det är en kulturell modernitet som kan mötas på olika sätt. Antingen genom att man förnekar den, att man återupprättar eller klamrar sig fast vid traditioner eller att man drar nytta av den och experimenterar med olika val och möjligheter.

Den kulturella friställningen är som sagt var en förutsättning för att det ska finnas en kulturell frihet samtidigt som även kraven att välja och risken att misslyckas ökar.

Den kulturella friställningen har enligt Ziehe lett till att vardagen har avtraditionaliserats och där han menar att många har haft möjligheten att "prova på den kulturella friställningen utan konventionernas skyddsnät".

Samtidigt som en del anammar möjligheten och experimenterar med olika livsstilar ser han också att många upplevt denna möjlighet att leva på ett annat sätt som skrämmande och istället klamrar sig fast vid det traditionella (Ziehe, 1989:121).

2.3 Teoridiskussion

Bourdieu lägger stor vikt vid habitusbegreppet när det gäller att förklara individers val och var i samhällshierarkin man befinner sig. En hel del individer avviker från de livsbanor som Bourdieu förutsett för dem med hjälp av sina teorier. Jag menar dock att även de som avviker från mönstret i sin klass går att förklara med Bourdieus teorier, framförallt i kombination med Ziehe och den kulturella friställningen. En svaghet som Bourdieu har enligt mig är att han koncentrerar sig mer på att analysera reproduktion av makt istället för att förklara vad den faktiska förändringen kan tänkas bero på varför jag menar att Ziehe behövs som komplement. Bourdieu förklarar dock (1986:259) att medlemmarna från en viss klass besitter ett visst startkapital och att de därmed är förutbestämda att välja en viss utbildningsväg som leder fram till en given position, samtidigt säger han också att några inom klassen är förutbestämda att avvika från denna bana. De kommer istället att ge sig in på en bana som är den mest sannolika för medlemmarna av en annan klass och därmed kommer de enligt Bourdieu även att byta klass. Detta skulle i så fall innebära att mina intervjupersoner byter klass enligt Bourdieu.

Om man utgår från Bourdieus syn på individers handlingsmöjligheter finns det en risk för att individer passiviserar eftersom mycket verkar förutbestämt. Bourdieu själv (1997:61) hävdar

dock att även om den personliga åsikten och livsvalen är socialt bestämda så är medvetenheten om denna process bättre än att inte förstå den alls. Processen som alltså skapas genom historien och reproduceras genom uppfostran bör alltså uppmärksammas av individen för att denne bättre ska förstå sina val. Dock kanske det för mina intervjupersoner funnits fördelar med att inte vara klassmedvetna precis som jag tidigare nämnt att Segerstedt (i Cigéhn *et al.* 2001:10) påpekade då han diskuterar objektiv klass kontra subjektiv klass och vilken roll det spelar för individens handlande att vara klassmedveten.

Johan Fornäs, menar i en intervju med Ziehe, att den kulturella friställningen, som Ziehe diskuterar, alltid har funnits och han framför då argument i stil med dem som postmodernismen ständigt utsätts för dvs. vad är det som är nytt, har inte detta pågått i olika skeden av historien. Ziehe (1989:174) besvarar själv kritiken med att det självklart funnits kulturella kriser i det förflutna och att dess effekter varit synbara i åtminstone 200 år. Dock menar han ändå att, det han varit särskilt intresserad av nämligen, den vardagliga livspraxisen och hur den påverkats av moderniseringsprocessen får betraktas som ny (Ziehe, 1989:174).

I samma intervju tar Fornäs (Ziehe, 1989:175) upp kritik som framförts av bl a danskarna Simonsen och Mow mot att Ziehe inte tar hänsyn till klassfrågan i sin teori om den kulturella friställningen. För att bemöta denna kritik påpekar han att det antagligen finns stora skillnader i vem som får ut någonting av det moderna och vilka som får betala. De sociala möjligheterna att dra nytta av moderniteten är alltså ojämnt fördelade men det finns inga grupper som inte är tvungna att handskas med moderniseringens följder. Detta är något jag kommer att visa på i analysen av mina intervjupersoner.

Den modernisering Ziehe diskuterar dvs. förändringen av vardagens livsformer och livsvärden påverkar alltså, enligt honom, alla områden av livet och alla människor oavsett klass, kön, social miljö osv. (Ziehe, 1989:175, jfr Jönsson *et al.* 1993:31-2). Den naturliga frågan för min uppsats blir då om snedrekryteringen kommer att öka genom att medel- och överklassen kommer att kunna utnyttja den möjlighet som ges på ett bättre sätt än vad arbetarklassen kan. Jönsson m fl. påpekar (1993:35) att Ziehe inte ser sin teori som en totalitetsteori utan att den istället kan användas för att belysa vissa delar av moderniteten samtidigt som den alltså kan kombineras med andra teorier vilket jag kommer att göra i min analys.

3. Metod: Kvalitativ metod med intervjuer

3.1 Kvalitativa metoder

Enligt Widerberg (2002:15) handlar kvalitet om karaktär eller egenskaper hos någonting till skillnad mot kvantitet som hon menar avser mängden hos denna karaktär eller egenskaper. Det kvalitativa vill besvara frågor som vad betyder, vad handlar det om, medan det kvantitativa sysselsätter sig med hur mycket. Eftersom jag i mina undersökningar är intresserad av det individuella, unika och komplexa i mina intervjupersoners berättelser blir det naturligt att jag använder mig av kvalitativ metod och i mitt fall även av intervju. Intervjun pga. att använda mig av det direkta mötet och det unika samtal som uppstår i kontexten mellan mig och min intervjuperson. Jag vill att de själva ska beskriva, resonera och reflektera över sin situation. Det blir lättare att försöka följa upp de delar av intervjun som kan tänkas belysa intervjupersonens förståelse av temat ifråga (Widerberg, 2002:16).

3.1.1 Urval

Min uppsats handlar om tre individer som har föräldrar med bakgrund i arbetarklassen och som inte genomgått någon högre utbildning. Det har i föräldrarnas fall rört sig om traditionella arbetarklassyrken. För att hitta mina intervjupersoner har jag använt mig av dels den s.k. snöbollsmetoden och dels genom egna kontakter. Snöbollsmetoden har gått till så att jag genom att berätta för vänner och bekanta om vad jag ska skriva om och vilka personer jag söker har fått förslag på personer som de i sin tur känner. Det handlar alltså om en typ av icke-sannolikhetsurval och jag har ingen ambition av att göra mina intervjupersoner representativa för andra med samma bakgrund. Det finns både positiva och negativa konsekvenser av att söka upp intervjupersoner på detta vis. Det positiva har framförallt varit att jag på ett ganska snabbt och enkelt sätt har kommit i kontakt med mina intervjupersoner och även att de har varit positivt inställda till att bli intervjuade. En nackdel för mig med att gå tillväga på detta sätt är att min beskrivning av de jag söker gör att mina vänner i sin tur gör ett urval bland dem som de tycker passar in på mina beskrivningar. Kanske har det funnits andra än de som jag blivit tipsade om i deras bekantskapskrets, men som de av olika anledningar inte tänkt på eller valt bort. Att det blev just tre var framförallt beroende på att jag av utrymmesskäl och även av tidsskäl inte tyckte att det behövdes fler personer eftersom jag ju som sagt var inte är ute efter att göra dem representativa. Även om min uppsats kunde ha berikats med fler erfarenheter om jag intervjuat fler är något som dock inte påverkar de tre intervjuer jag faktiskt gjort (May, 2001:161). Att det blev två män och en kvinna var inte en

nödvändighet utan det var mest för att jag trodde att det kunde bli mer intressant för mig att ha båda könen representerade, men eftersom jag inte har för avsikt att analysera könsskillnader så kunde det lika gärna ha varit tre män som intervjuades.

3.2 Föreberedelser

Jag har utvecklat mina frågeställningar i en intervjuguide som är en del av det analytiska arbetet. Redan vid fastställandet av de frågor som ska belysas skapas det en tolkningsram för min grundläggande frågeställning, framförallt genom de teoretiker jag valt. Denna tolkningsram har även styrt min intervjuguide till viss del. Min intervjuguide har dock varit ostrukturerad i sin utformning, det har funnits teman som jag följt medan jag försökt anpassa mig efter det mina intervjupersoner berättat och låtit dem styra ganska fritt. En ostrukturerad intervjuguide innebär att den har en öppen karaktär, vilket gör att det finns en möjlighet för mina intervjupersoner att utmana mina förutfattade meningar genom att de får använda sin egen referensram när de uttrycker sina svar vilket i många fall gjordes. Detta underlättar för mig i förståelsen av vad intervjupersonen egentligen menar och det finns alltså en flexibilitet och en strävan efter att synliggöra betydelser (May, 2001:151-2, jmf Widerberg, 2002:99-100). Intervjuguiden får alltså mer fungera som ett stöd för mig än som ett färdigt frågeformulär.

Intervjuerna inleddes med en kort beskrivning av studiens syfte (Widerberg 2002:94). Jag har medvetet valt att hålla syftet väldigt allmänt för att minimera risken att leda in mina intervjupersoner på ämnet allt för mycket. I praktiken innebar det att det fanns en viss nyfikenhet och kanske även en del osäkerhet på vart intervjuerna skulle leda och antagligen kvarstod säkert funderingarna även efter att intervjuerna var klara. Därför har jag lovat att mina intervjupersoner att de ska få ta del av det färdiga resultatet. Intervjuerna varierade tidsmässigt från ca 50 minuter upp till 1 h och trettio minuter.

3.2.1 Närhet och distans

Kvalitativa metoder i sig själv bygger på en slags närhet, framförallt i förhållande till den man intervjuar. Det individuella betonas istället för som i kvantitativa metoder då fokus ligger på det klassifikatoriska (Sjöberg, 1999:196). Då jag känt någon av mina intervjupersoner vill jag problematisera vad det har inneburit.

Intervjusituationen präglas alltså av en närhet, något som kan fungera som ett hinder men även som en möjlighet för att komma djupare i förståelsen av svaren. För det första innebär närheten att det finns en förförståelse grundad i erfarenheter av personen som jag har upplevt

som mycket positiv då det har blivit bättre flyt i intervjuerna. Detta har tagit sig uttryck i medvetet val av språk, humor, min förförståelse av respondenten osv. Att starta bandspelaren har varit ett bra sätt att skapa en mer professionell relation till intervjupersonen och det har varit ett effektivt sätt att skapa distans. Det finns dock en risk att skapa en nästintill nervös och stel stämning men detta har i så fall släppt allteftersom intervjun kommit igång.

Det finns som Widerberg skriver en tendens att intervjun flyter på om man märker att intervjupersonen är nöjd med framställandet av sig själv eller som Widerberg säger: ”De allra flesta älskar att tala om sig själv- bara de får en chans” (Widerberg, 2002:101). Detta har jag märkt mer av i vissa av intervjuerna. Jag tror att jag haft ungefär liknande referensram som mina intervjupersoner då mina föräldrar inte haft erfarenhet av någon längre utbildning (min mamma har läst till förskollärare på lärarhögskolan) och de flesta i min umgängeskrets föräldrar har inte heller läst på universitet eller högskola. Jag har känt igen mig i mycket av forskningen kring klassresenärer och även i det material jag fått ta del av genom mina intervjupersoner. Jag tror att det har hjälpt mig i förståelsen och tolkningen av deras upplevelser.

3.2.2 Etiska aspekter

Vidare finns det etiska aspekter som bör beaktas vid intervjuerna. Widerberg (2002:40) tar upp några etiskt relevanta krav som t ex anonymitet vilket jag har klargjort för mina intervjupersoner innan bandinspelningen börjat. Jag har bett dem att välja ett namn som de sedermera kommer att kallas i min uppsats. Jag har också valt att inte nämna mindre orter vid namn av hänsyn till mina intervjupersoner även om detta inte uttryckts som önskan av någon. Enligt May (2001:79) grundas de etiska besluten man tar i de värderingar som ligger till grund för forskaren som person och de etiska principer som råder i forskarsamhället.

3.2.3 Tolkningsproblematik och analys

Mina intervjuer har tolkats genom att jag letar efter likheter, skillnader, teman osv. och därefter försöker jag att förstå vad dessa betyder utifrån de teorier och den forskning jag tagit del av. Enligt Mulinari (i Sjöberg, 1999:45) innebär det alltså att man binder samman det individuella och personliga med teorier om samhällsstruktur och samhällsförändring. Att försöka behålla helhetsförståelsen av intervjun är också viktigt, dvs. det som uttrycks mellan raderna lika mycket som de citat man kommer att använda sig av. Det som människor säger måste som May (2001:171) påpekar ”situeras” dvs. sättas in i det sammanhang som det sägs.

Etnometodologerna menar att intervjun inte säger något om den yttre verkligheten utan den talar bara om vad som händer under själva intervjun dvs. det sociala mötet mellan intervjuare och intervjuperson (May, 2001:174). Detta kan jag väl till viss del hålla med om men jag utgår även från att mina intervjupersoner säger något om sin sociala verklighet utan att relatera detta till det sociala mötet med mig.

4. Analys av intervjuer

4.1 Presentation av intervjupersonerna

Aron är 38 år och slutförde sin examen Pol.mag våren 2006 och har sedan dess haft någon kortare projektanställning, men går för tillfället arbetslös. Han är bosatt i Malmö med fru och en femårig dotter.

Hans mamma arbetade som hårfrisörska när han var väldigt liten, men bytte sedan till ett deltidsarbete på nätterna inom äldreården. Hans pappa var till en början föreståndare på Konsum men sadlade om till att köra lastbil och har i efterhand berättat att anledningen var att han inte orkade med stressen. Aron har vuxit upp i ett mindre samhälle utanför Lund tillsammans med sina föräldrar och storasyster fram till det att han var tretton år och föräldrarna skildes. Aron jobbade som målare i ett antal år innan han började på Komvux för att därefter börja sin utbildning i Lund.

Caroline är 31 år gammal och har varit färdig civilekonom sedan 1998. Hon arbetar som det på sjukhuset i Hässleholm men är på väg att byta till ett nytt jobb, men hon kommer fortfarande att vara landstingsanställd. Hon bor i Kristianstad tillsammans med Mikael som också har läst till ekonom. Hon är uppvuxen i ett bostadsområde som hon själv kallar ett riktigt "Svenssonområde" i Malmö med lillasyster, mamma som arbetat som sekreterare och pappa som montör på Kockums. Alla bor kvar i Malmö. Caroline flyttade till Kristianstad direkt efter gymnasiet för att påbörja sina studier till civilekonom och har bott där sedan dess.

Allan är 30 år och uppvuxen i ett litet samhälle på 200 personer en bit utanför Varberg. Hans mamma, pappa och storasyster bor kvar där medan han nu själv är bosatt i Malmö efter ett antal år i Lund. Hans mamma är sömmerska och arbetade kvällar på ett väveribolag och hans pappa arbetade dels på ett pappersbruk och dels på ett sågverk. Allan flyttade ner till Lund efter gymnasiet och läste där datakunskap och många andra fristående kurser och arbetar idag som hjälpsupport på ett större distributionsföretag i Malmö.

4.1.1 Vilka faktorer i den sociala bakgrunden kan ha bidragit till valet av högre studier?

För att förstå varför endast en minoritet av arbetarklassen läser vidare måste man enligt Trondman (1994:134) söka i individernas livshistoria, i deras egna erfarenheter och sätt att handskas med sina omständigheter.

Broady (1985:12) menar att när Bourdieu urskiljer en samvariation mellan å ena sidan individers framgångar eller motgångar i utbildningssystemet och å andra sidan faktorer som social bakgrund, utbildningsbakgrund, kön osv. krävs det ett ifrågasättande av vad dessa faktorer egentligen är. Faktorerna i sig utgör för honom inga förklaringar, utan han menar att man måste ta reda på vilka sociala innebörder som döljer sig bakom klassificeringarna.

Därför ska jag här försöka beskriva mina intervjupersoners sociala bakgrund på ett ganska ingående sätt för att ge en bild av hur en del av vägen till högre studier såg ut.

Skolgång

När det gäller mina intervjupersoners skolgång så har de rätt så skilda berättelser. För både Caroline och Allan var skolgången inte något som upplevdes som svårt. De läste båda teoretisk linje på gymnasiet och har haft förhållandevis bra betyg. Allan uttrycker sig så här när vi pratar om hur det gick för honom i skolan:

Skolan gick bra...[lite ironiskt] jag var lite dålig på 7:ans gångertabell eller om det var 6:ans men annars gick allt bra... allt på den matematiska sidan... relativt normalt medel, 3,9 men det var inte så högt i den klassen jag gick... jag var väl lite under medel

Caroline menar att om hon jämför sig med sin syster så har väl skolarbetet flutit på:

.. för min del har det varit mer, jaha nu måste man göra det här... och så får jag väl sätta mig ner och... jag har ju satt mig ner och gjort mina läxor ...jag har ju pluggat och då får man ju betyg därefter...i snitt hade jag väl 4 och nåt..

Allan och Caroline gick direkt från gymnasiet till sina respektive utbildningar och de har inte funderat så mycket på att det blev så, men Caroline uttrycker det så här:

Nä vet inte...det va nog det jag sa innan att om jag inte tar tag i det nu så kommer jag inte göra det och då blir det soffpotatis istället...jag tror nog att...om jag inte hade kommit in då så vet i tusan om det hade blivit nåt sen ..

För Allan kändes det så här:

Pappa har väl alltid egentligen velat läsa vidare men dom hade väl inte råd så det är kanske det man har ärvt... Nä det kändes som om... vad skulle man annars göra... bo kvar, det skulle jag inte trivts med... jag ville ha ett annat jobb ett mer tänkande jobb...

Allan uttrycker också här en möjlighet för honom att läsa vidare som kanske inte hans pappa hade. Den kulturella friställningen som Ziehe diskuterar skulle kunna förklara att möjligheten, eller rättare sagt den upplevda möjligheten av att högre studier är en möjlighet som kan ha bidragit till att både Allan och Caroline hade relativt lätt för att söka vidare till högre studier. Detta i kombination med att deras betyg och skolarbetet gick bra kan vara en förklaring till valet av högre studier.

En fråga jag ställt mig är om mina intervjupersoner haft en habitus som lättare kan anpassa sig och utnyttja den moderniseringsprocess som Ziehe beskriver än vad de individer med arbetarklassbakgrund som väljer att inte ta chansen att läsa har. Han menar att möjligheten att påverka och förändra sina förutsättningar och alltså välja en annan väg än den som föräldrarna valde, är i dagens samhälle annorlunda än vad den var i det samhälle som föräldrarna växte upp i, vilket ju faktiskt Allan påpekar när han förklarar varför hans pappa inte har studerat.

Trondman menar att om en klassresa ska vara möjlig måste det förutom en samhällelig struktur, som möjliggör formellt lika möjlighet att läsa vidare, även finnas motsvarande vilja och upplevd möjlighet hos den enskilda individen i arbetarklassen. Därmed menar han också att arbetarklassens underrepresentation på högre utbildning kan bero på den egna klassens självuppfattning, som präglas av den egna klassens kulturmönster och förväntningar (Trondman, 1994:39-40).

Varken Caroline eller Allan uttrycker att det fanns några hinder eller tankar om att högre utbildning inte var möjlig för dem. Allan menar tvärtom att "Bra självförtroende har man väl haft... men jag har alltid haft den inställningen att inget är svårt att lära sig... bara man vill så går det".

Den görbarhet som Ziehe diskuterar och som innebär att allt upplevs som möjligt uttrycker både Caroline och Allan mer än vad Aron gör vilket kan bero på att hans väg inte var så rak utan han gick via Komvux.

Dock ska det påpekas att moderniseringsprocessen inte enbart kan förklara valet av att lämna livet i arbetarklassen med hjälp av utbildning, för i så fall skulle snedrekryteringen inte se ut som den gör. Det som alltså är möjligt för mina intervjupersoner är inte möjligt för alla individer med arbetarklassbakgrund. Detta påpekar även Ziehe när han hänvisar till att alla påverkas av den kulturella friställningen, men att alla inte kan dra nytta av den. Bourdieu skulle förklara det som skillnader i habitus, som gör att alla inte kan dra nytta av sin habitus i den högre utbildningen eller på det fält man vill konkurrera.

För Aron flöt inte skolarbetet på samma sätt som för Caroline och Allan, istället beskriver han sin väg till målaryrket på följande sätt:

Vi va ju ett gäng som inte hade så där fullt lysande betyg och va sådär intresserade av att gå i skolan och även från parallellklass... så blev det att man snackade om vad man skulle söka och... det var alltid stjärnorna som skulle läsa natur och allt vad det va... vi va några stycken som sökte in till målarymnasiet och...

Lisa Linghagen

Uppväxtmiljö

Caroline pratar mycket om sina upplevelser av att gå på en invandrartät högstadieskola där hon kom i kontakt med en miljö som inte var riktigt som uppväxtmiljön fast att det som hon säger, bara skilde en gångtunnel mellan områdena. Hon började umgås mycket med människor från andra länder och var även tillsammans med en kille från Chile, vilket utvecklade en nyfikenhet hos henne, medan hennes familj och far- och morföräldrarna var mer misstänksamma:

...att jag har lärt känna så många och inte bara utlänningar utan alltså från många olika länder...det vet jag att mina föräldrar frågade mycket om, alla dom här utlänningarna och åhh...[Caroline himlar]ja och framförallt mormor och morfar och farmor och farfar liksom, usch är dom snälla och så här...dom är ju som alla andra [sa jag]och så här...jag tror att dom va mer nervösa, man själv va väl mer nyfiken...

Hon nämner även de tidigare klasskamraternas reaktioner när de träffades och pratade om sina skolor och att hon tyckte det var kul att slå håll på myter.

Fritid/intressen

I tidigare klassresenärsforskning av bl a Frykman och Åström (i Trondman, 1994:50) har fädrens intresse för teknik och mekanik angetts som en drivkraft för att intressera sig för att läsa vidare och det är väl egentligen bara Allan som pratar om teknik av mina intervjupersoner. Annars nämner han att familjens intresse framförallt var:

Dom tränade, mamma och pappa...sport... tv... mat, inget direkt kulturellt, jag har läst ganska mycket, mamma har läst en del[skönlitteratur] pappa har... jag tror aldrig jag har sett honom läsa en bok...

Aron beskriver även han precis som många av Trondmans klassresenärer hur han tidigt haft ett intresse av böcker och hur han minns att han och hans pappa ofta gick på biblioteket:

Ja dom [föräldrarna] har väl läst mycket, skönlitterärt, det har väl i och för sig både jag och min syrra ärvt...[i det lilla samhället]...ja bibliotekarierna visste vem man va och så där, vem ens pappa va...det va ju ofta vi gick dit, jag fick en kopp varm choklad av pappa i såna automater som finns på universitetet idag ungefär...så lånade vi böcker...

Detta intresse för böcker kan ses som ett kulturellt kapital i en mening nämligen att det fanns en relation till litteratur.

Politik/fack

Trondman har i sina intervjuer med klassresenärer lagt märke till ett fackligt och politiskt intresse i några av sina intervjupersoners familjer. Detta har inte förekommit i mina intervjupersoners familjer, men Aron själv har haft erfarenhet av fack och politik. Det har dock enligt honom själv funnits en outtalad politisk diskussion i hemmet och så här säger han om sitt intresse för politisk verksamhet:

...nedärvd tradition dom har väl alltid röstat på sossarna och det smittar väl av sig i alla fall till de första valen jag fick göra sen började jag själv ta ställning men jag är nog fostrad i den andan, men inte så uttalat politiskt .. men det var via målaryrket jag blev engagerad i facket.

Lisa Lingshagen

Det var enligt honom själv absolut ingen självklarhet att han skulle bli aktiv i facket utan han menade mer att han mer eller mindre blev ditsläpad av sin handledare men att det blev intressant med tiden. Han förklarar senare att det är genom facket och politiken, som intresset för samhällsvetenskap tagit fart. Han förklarar också den beslutsångest som fanns mellan valet att välja den fackliga banan eller att hoppa på utbildningsvägen, men där han menade att Komvux kanske avgjorde:

Komvux gav väl egentligen bara mersmak... ja det gick väl bra, sen var det där också, eftersom att jag inte alltid vatt ett ljus i skolan, så va det lite det också att jag ville testa...det tog mig ett par år innan jag vågade ta steget fullt ut...

Arbetslöshet och skötsamhetskulturen

När Aron får frågan om vad han själv tror var orsaken till att han började läsa så säger han:

... för det första jag var så rent in i helvetes trött på att va arbetslös [Aron gick arbetslös halva året pga bristen på målarjobb under vinterhalvåret]...jag fick ju med mig vad som var rätt och fel men jag har också fått med mig en arbetsmoral att man ska jobba...man ska ju göra rätt för sig...och lite grann det också som låg bakom...rent själsligt va det jobbigt att inte få lov och jobba, alltså du va ju frisk och så här...och sen va det så att man hade flickvän och så här och du kunde ju inte planera för nästa år så det skapade ju mer otrygghet också..

Just den här arbetsmoralen, att känna sig nyttig, att göra rätt för sig och skötsamheten med vad som är rätt och fel beskriver Trondman som något typiskt för arbetarklassen men den har oftast inte sträckt sig längre än till hemmet, arbetet och fritiden (Trondman, 1994:172-4).

Dröm

Det har för Allan tidigt funnits en idé om ett annat yrke än det föräldrarna hade:

Jag och en kompis om det var låg eller mellanstadie... fick för oss att vi skulle bli civilingenjörer...dom tjänade bra sa han... han blev nog mekaniker... Även om man inte visste vad en civilingenjör var.. så var tekniska ämnen... så visste man att det var nåt konkret...

Aron uttrycker det som ”jag skulle byta från en enkel målare till en jävligt vävlönad systemvetare”. Denna idé om ett annat liv än föräldrarnas är något även Trondman uppmärksammar hos många av sina klassresenärer.

Förväntningar

Det är ingen av mina intervjupersoner som uttryckt att de haft några förväntningar på sig utbildningsmässigt. Tvärtom har skolan setts som Carolines och Arons egna projekt och stödet har inte direkt funnits:

Det har jag nog fått sköta själv...mamma och pappa är inte såna som peppar... det är mer när man väl har gjort nåt...ja det va väl bra...men tro inte att du är nåt för de...alltså så här väldigt dämpat...med allt, fotboll, skola...

Allan däremot berättar att hans pappa förhörde både honom och hans syster när han bodde hemma ”... ja det var väl i princip bara han, jag tror inte att hon [mamma] hade självförtroendet”.

Trondman och Åström beskriver hur föräldrarnas ”små möjligheter och föga intresse” (Trondman, 1993:50) att hjälpa sina barn kan skapa en frihet och en känsla av att man är utelämnad till sig själv vilket framförallt Allan och Caroline ger uttryck för:

...mycket att man hela tiden va tvungen att själv ta reda på ..och söka kontakter och så här och det tror jag man växer jätte-mycket med... när det då väl gick bra...wow liksom det här fixade jag själv... säger Caroline

Broady (1985:69) uppmärksammar att Bourdieu och Passeron själva påpekar att det är naivt, det som sker i mycket av variabelsociologin att man pekar ut en faktor, t ex social bakgrund, och sedan låter den bestämma skilda elevgrupperns öden vid olika tidpunkter på deras väg genom utbildningen. De begränsningar som man har med sig hemifrån i form av nedärvt kapital och klassbestämd habitus är som sagt var bara giltiga i den tidsmässigt utdragna processen som utgörs av skolkarriären och som formar eleverna genom att de lyckas eller misslyckas. Varje moment i denna process är en struktur av verksamma faktorer. Endast i en struktur av detta slag kan en variabel som social bakgrund ha ett förklaringsvärde, alltså enbart i relation till hela mönstret. Därför har jag i min beskrivning av mina intervjupersoners sociala bakgrund försökt att relatera de svar jag fått till hela den bild de gett mig av sig själv och sina livserfarenheter. Självklart finns det många luckor, varför jag aldrig kan säga att just dessa faktorer har varit avgörande, men kanske att jag kan säga att dessa faktorer har bidragit till valet av högre studier eller framförallt att de kan associeras till valet av högre utbildning.

Månson (1998:404-5) påpekar att vissa miljöer formar habitus mer än andra. Uppväxten formar habitus på ett sätt som följer individen resten av livet.

Bourdieu menar enligt Månson däremot att individer har olika möjligheter att dra nytta av sina sociala erfarenheter från uppväxten och därför också olika förmåga att lära nya saker eller som Bourdieu säger (1986:258) ”alla ändstationer är inte lika sannolika från alla startpunkter”.

När Bourdieu studerar sina objekt så gör han det utifrån två håll enligt Broady (1985:68-9). Dels studerar han individernas habitus och dels kartlägger han strukturen. Han menar att mötet mellan struktur och habitus måste förstås som en process utsträckt i tiden. Med det menar han att man måste ta hänsyn till vad individen varit med om tidigare i utbildningssystemet. Ju längre upp man kommer i utbildningssystemet desto större är gallringen i de lägre skikten. Detta betyder att den som fortsätter, har större chans att skilja sig från, än socialt likna dem som elimineras, men kommer från samma sociala bakgrund. Det har hos Allan, Aron och Caroline funnits både faktorer som skiljer dem från arbetarklassen och upplevelser som är typiska för individer som vuxit upp i arbetarklassen, men eftersom de valt högre studier så skiljer de kanske sig åt från de som inte tar steget på avgörande punkter.

4.1.2 Hur har den sociala bakgrunden upplevts i mötet med universitets- eller högskolestudier?

Mötet med högskola och universitet

Det är graden av överensstämmelse mellan studenters och lärares habitus som avgör om man lyckas med sin akademiska karriär. Andersen och Kaspersen (2003:414-5) påminner i sin tolkning av Bourdieu om att studenter med arbetarklassbakgrund ofta beskrivs som flitiga, seriöst arbetande, noggranna, ärliga osv. medan studenter från de övre skikten istället beskrivs som självständiga, säkra, originella osv. Detta leder i sin tur ofta till att studenter med arbetarbakgrund ser sina egna bristfälliga studieframgångar ur lärarnas perspektiv. Detta är något mina intervjupersoner berättat om på lite olika sätt.

Aron säger om sina första terminer på systemvetarprogrammet:

jag höll på att bli knäckt för jag fattade ingenting...det va ju en helt annan takt än på komvux...[klasskamraterna]... dom hade ett helt annat förhållande till programmering än vad jag hade, dom pratade datorns egna språk...jag insåg att det va ytterst lite vi hade gjort[på komvux]... så jag ändrade inriktning till administration...likt förbannat va det jättesvårt...jag tänkte att jag slutar... jag ska inte läsa...så jävla dum i huvet som jag är så kan du inte..

Vidare skriver Andersen och Kaspersen att detta osynliggör den selektionsmekanism som råder inom utbildningssystemet, sorteringen sker alltså i det fördolda. De dominerande gruppernas makt kallas i Bourdieus termer för symbolisk makt och med det avser han makten att bevara konsensus om den sociala världens innebörd. Detta leder till att både de dominerande och de som domineras uppfattar den sociala skiktningen och andra samhälleliga ordningar som naturliga

Även Caroline beskriver hur svårt det var i början när hon missade både andra och tredje tentan och hur hon upplevde att hennes familj inte förstod hennes panik, utan istället menade att hon ju kunde komma hem. Det uteblivna stödet och förståelsen från föräldrarna fick både Aron och Caroline istället från annat håll. I Arons fall var det hans fru och i Carolines var det klasskamraterna som betydde mycket under studietiden:

dom kompisarna jag hade då stöttade varandra jätte-mycket...wow det va jättebra gjort och vi liksom lyfte varandra en nivå...det har jag inte vatt med om innan...varken kompisar eller mamma och pappa har försökt att lyfta en på det viset...

Den osäkerhet som uttrycks av både Caroline och Aron är något även Trondman tar upp som väldigt stark hos sina intervjupersoner (Trondman1994:280).

Möte med kulturellt kapital

Det kulturella kapitalet tillkom som en hypotes för att förklara de socialt ojämnt fördelade chanserna att lyckas i utbildningssystemet. Broady skriver (1985:51) att Bourdieu menade att barn från högre klasser redan tidigt förfogar över ett överlägset kulturellt kapital, de är hemmastadda med de kulturella distinktionerna och har tillägnat sig sättet att tala och den

habitus som skolan belönar. Han urskiljer ett samband mellan skolframgång och bred kulturell kompetens som han menar skiljer sig markant åt mellan de olika samhällsklasserna.

Enligt Andersen och Kaspersen (2003:413-4) angriper Bourdieu i sina studier föreställningen om att elevers studief framgångar i första hand styrs av elevers begåvningar, istället visar han på den nära kopplingen mellan social bakgrund och akademisk karriär. Han menar att man på universitet utgår från att studenter glider in i den akademiska kulturen och det vetenskapliga språket, som ju bär upp denna kultur. De studenter som inte har denna bakgrund får enligt honom ett svårgenomträngligt möte med denna kultur, men de har också en distans, som gör det kulturella fältet kritiserbart utan att deras begåvning blir ifrågasatt. Denna distans kommer inte studenter med bakgrund i de övre skikten att ha, eftersom de enligt Bourdieu kommer att ingå i en omedveten allians med universitetslärare och bli medspelare i ett system där den innersta kärnan är myten om naturbegåvning och individuell genialitet. Detta uttrycker Aron när han diskuterar hur en del 20-åringar greppade teorier som han själv ibland hade problem med:

Många gånger har jag blivit förvånad att nå 20 åring har greppat teorierna så in i helvete jag har inte gjort det alls [när dom då]jamen så e det, nå men så har jag kunnat inflika att så e det inte på riktigt...det e på gott ont som sagt var...men samtidigt kan jag tycka att livet e ju inte i teorier...det är långt ifrån alla lärare...dom e lite verklighetsfrånvända..

Han fortsätter att diskutera universitetets brist som han upplevt det:

...sen är det ju väldigt styrt av teorier...en viss tankejargong och så här...[Aron beskriver hur det upplevdes i början]...det var ju jättekonstigt för så tänkte ju inte jag...jag kände ju verkligen det här att universitetet ska ju forma...inte enskilda individer som tänker självständigt utan ett kollektiv som ska tänka likadant och det hade jag lite svårt att förlika mig med...

Trondman diskuterar genomskådandeprocesser som individer med arbetarklassbakgrund kan göra och Aron uttrycker ovan ett exempel på detta. Trondman påpekar att det ofta är studenterna med arbetslivserfarenhet som reagerar på detta sätt (Trondman, 1994:317-9).

Fördelar/nackdelar av den sociala bakgrunden

Enligt Berner m fl. (1980:12-3) ses skolan som ett instrument, vars funktion är att befästa givna maktrelationer mellan olika samhällsklasser. Det sker som jag tidigare påpekat genom att den dels påtvingar alla elever den dominerande klassens föreställningar om verkligheten men genom utbildningssystemet ses dessa som objektiva och legitima.

Allan funderar på om det funnits fördelar med att ha den bakgrunden han hade:

...nej jag kan nog inte komma på någon fördel i och för sig, nackdelar skulle väl va att man, märker att, det gäller ju inte alla som studerar men många andra har förankring i vad deras utbildning leder till, det hade ju inte jag, det var väldigt svårt att relatera till, det gjorde att jag läste ett eller två år längre än vad jag hade tänkt...

Fältet

Att studenterna är i maskopi med de institutioner och fält de träder in på är alltså en nödvändighet för deras eget arbete och reproduktionen av den egna ställningen. I reproduktionen av den egna ställningen reproducerar man även fältets och institutionens legitima kapital. Alla som träder in på ett fält tjänar på att det objektiverade kulturella kapitalet känns igen och erkänns även utanför dessa fält. Här är utbildningssystemet ett fält som vid sidan av familjen betyder mest för det kulturella kapitalets fördelning (Broady, 1985:56-7). Aron uttrycker att han ibland överträtt de ”regler” som han märkt av på universitetet:

...sen har man gjort lite utbrytningar och så här...ibland på gott och ibland på ont...ibland kan man uppleva att man blivit väldigt orättvist bedömd för att man inte har haft exakt det tänket som har förväntats...

4.1.3 Hur har utbildningen och eventuellt den nya klasstillhörigheten påverkat synen på identiteten?

Förhållande till gamla världen

Aron försöker förklara hur han försökt berätta om sin utbildning för sin pappa men att han inte riktigt kan:”...så har jag försökt förklara på ett enkelt sätt men där e ju en stor klyfta och emellanåt har det vatt en avgrund, han förstår ju att jag läser och vad jag läser men inte varför, syftet...”

Precis som många av Trondmans klassresenärer gör Aron erfarenheten att tappa kontakten med vänner han haft innan utbildningen:

...jag har tappat väldigt mycket av mitt sociala nätverk, det är ju vissa, men dom som jag fortfarande har kontakt med, när dom har frågat och så här så har det varit jaha goddag yxskaft för det är liksom inte alls deras intresseområde...och ibland så har jag märkt att skillnaden mellan oss har blivit att , det låter ju nästan som det är idioter jag umgås med, men dom har kanske inte förmågan att höja sig till det abstrakta tänkandet utan det blir väl mer snarare så att jag faller in i deras trall...för att det ska funka lite mer...

Denna förmåga att skifta mellan olika världar är något även Trondman märkt hos sina klassresenärer.

Förändring i habitus

Nya erfarenheter vävs samman med gamla och dessa bildar då en del av en ny habitus. Detta betyder att en ny habitus är mer än en ytlig anpassning till ett nytt liv. Det betyder helt enkelt en ny livsstil (Månson, 1998:404-5).

Aron beskriver sin förändring, som innebär att han ändrats på ett sätt, men att han som Trondman även påpekat hos sina resenärer fortfarande har kvar en del av sitt gamla jag :

...att man ser saker på olika sätt eller man synliggör saker, man kan tänka mer och dra slutsatser från nåt som inte riktigt finns...man har väl lyft sig själv ett par snäpp ändå... alltså det låter lite förmätet ändå, men alltså intellektuellt har man växt ett par storlekar ändå ...men sen kan man ju

Lisa Linghagen

tycka att jag är nog fortfarande gamla Aron ändå på nåt vis...jag är jordnära jag är enkel det här med rätt och fel och så...

Klassresa

Samtliga har svårt att säga om de gjort en klassresa och menar att de inte funderat så mycket på det. Dock finns det saker som de menar skiljer sig åt från det livet de hade i uppväxten och

Caroline säger:

...jaa men det är på många plan...både på högskolan och dom [föräldrarna]har ju inte vatt i närheten av det livet eller resandet [jag har gjort]...bägge dom två grejerna tror jag...det är inte i närheten av vad mina föräldrar har varit med om...dom är arbetare...[ironiserar över föräldrarna]varför ska man ändra på det...den inställningen och visst den har man ju med sig det kan man känna att. ..byta jobb, efter 6.5 år i Hässleholm och nu när jag ska därifrån...det va ändå rätt bra och varför ska jag lämna det för nåt som ...

Caroline beskriver hur hon och Mikael reser mycket och där hennes val av resmål skiljer sig från hennes egen familjs:

...då försöker vi ju hitta lite udda ställen , ställen med nån speciell historia eller så och så försöker vi verkligen läsa på innan ...som nu va vi i Vietnam och då blev det väldigt mycket krigshistoria där och så att man är mer insatt när man kommer dit...så vanlig solsemester åker vi ju inte på ... [mamma och pappa] ja då vill dom till Kanarieöarna då vet dom va det är..

Allan är väldigt eftertänksam när han funderar på om han gjort en klassresa och svarar en halv för att han menar att hans jobb inte innebär den kompensation han lagt på sina studier:

...det är rätt hög arbetsbelastning och det är rätt mycket timmar så jag skulle nog vilja säga att egentligen är det ett vanligt arbete med mer ansvar och mer timmar...det ger mig inte...jag får inte tillbaka det ekonomiska kapitalet som det ändå har inneburit att jag har pluggat... jag tycker att i en klassresa så innebär det att ..jag kan inte sätta finger på det. Man utnyttjar mig inte men samtidigt är det inte den belöningen som man skulle vilja ha så att det känns som att man får ansvaret som det innebär men inte kompensationen...

Jag frågar om klass är något han tänker på:

Jag tror inte att jag är omedveten om klass men det är ingenting jag går runt och tänker på särskilt mycket...det är inget jag gick och tänkte på innan jag började plugga och det är inget jag går och tänker på särskilt mycket efteråt heller

Även Aron tycker det är svårt att säga om han gjort en klassresa eller inte men menar att han är i alla fall på väg.

Reproduktion

Caroline förklarar skillnaden mellan hennes och Mikaelns familj där hon märkt att det funnits ett annat förhållningssätt till fritid och det kulturella:

Mikael är uppvuxen med det... i hans familj har dom gjort sånt, plockat svamp och... vi har aldrig gjort nåt sånt ...[sommarstugan då?] ...ja men där har man bara vatt vid huset och nån gång har man tvingat ut dom på nån runda och då har det ju vatt såna protester så det likna inget alltså även om man då går ut så är det inget roligt...åhh ska man behöva[Caroline härmar sina föräldrar]...såna grejer kan man ju bli avundsjuk på...dom går ju på teater emellanåt och vi har ju aldrig gjort sånt...

... Mikael och jag gör ju sånt mycket[nu] och det är ju mitt nya liv och jag trivs jättebra med det Aron som är den enda som har barn av mina intervjupersoner ser hur han kanske väljer böcker på ett mer medvetet sätt:

då försöker man ju hitta böcker som är pedagogiska och så här, som är lite spännande och ställer lite frågor till dom som lyssnar och så här...lek är ju en sak men en intellektuell stimulans är ju

Lisa Lingham

också viktigt och där tror jag att vi försöker ligga i framkant och det är ju roligt att va med om framstegen...hon kan ju till och med räkna till tio på engelska och hon har själv frågat... och då blir man glad och stolt mamma och pappa och så vill man ju fortsätta och så här...

Han fortsätter förklara:

alltså både [min fru] och jag är akademiker och...på så vis kan det väl va att man diskuterar innehållet i nyhetsrapporteringen på ett annat sätt än vad som skedde hemma..

Att deras utbildning kanske märkts hos Anna redan är något de blivit uppmärksammade på:

”...Ja det har ju vatt till och med reaktionen hos BVC... nä att hon har väldigt stort ordförråd..”

5. Slutsats

Mitt syfte var att ge en bild av hur individer med arbetarklassbakgrund upplevde sitt möte med högre utbildning och försöka ta reda på varför de valde att gå denna väg. Jag ville se om det gick att förklara deras erfarenheter med hjälp av ett klassperspektiv i form av Bourdieus och jag ville även komplettera detta perspektiv med Ziehes teori om kulturell friställning samt tidigare forskning om klassresenärer presenterad av Mats Trondman.

Det som varit möjligt för mina intervjupersoner har enligt den teoribildning jag använt inte varit möjligt för alla individer med arbetarklassbakgrund.

Att mina intervjupersoner i olika utsträckning reflekterat över klass har kanske gjort att de även i olika utsträckning känt av klassens traditionella handlingsmönster eller med Bourdieus begrepp den klasshabitus som enligt honom påverkar våra val. De har kanske dragit nytta av den kulturella friställning som Ziehe diskuterar på ett annat sätt än de som inte väljer att läsa vidare har möjlighet att göra. Med Bourdieus begrepp kan de ha haft en habitus som haft lättare för att anpassa sig till den högre utbildningen än den klasshabitus som Bourdieu förutsett för dem.

Jag har för att sammanfatta mina frågeställningar kommit fram till att det funnits faktorer i den sociala bakgrunden som gjort att valet att läsa vidare, i olika utsträckning varit olika svårt att ta. Detta har också avspeglats i den tid det tagit för mina intervjupersoner att påbörja sina studier. Det kan som sagt var handla om individuella skillnader i den klasshabitus som Bourdieu diskuterar. Eftersom alla vuxit upp i en familj med arbetarföräldrar blir högre utbildning något som måste förvärvas, till följd av en förändrad habitus, eftersom de inte har det naturligt. Samtliga av mina intervjupersoner uttrycker att de upplevde en viss osäkerhet i mötet med universitetet eller högskolan. Det uttrycktes på lite olika sätt, men de menar allihop att de efterhand förstått vad det gick ut på. Det kulturella kapitalet förvärvas ibland med visst motstånd och ett ifrågasättande utifrån det egna ursprunget och ibland på ett relativt friktionsfritt sätt. De menar allihop att de förändrats som personer i och med mötet med högre

utbildning. Det har nämnts uttryckligen på lite olika sätt, allt från erfarenhetsmässigt, personligt, kulturellt, värderingsmässigt, intellektuellt, självförtroendemässigt osv. Dessa förändringar kommer, som några redan märkt, att överföras till framtida barn och till den ”nya” familjen. Här kan man se hur reproduktionen av klassamhället kommer att framstå som naturlig, för precis som Bourdieu menar försöker man att överföra det kapital man förvärvat till kommande generationer, vilket märkts i diskussionen om framtida barn. Att reproduktionen blir naturlig genom att man godkänner det kulturella kapitalet och de spelregler som finns på utbildningsfältet är något mina intervjupersoner också ger uttryck för, men som Aron hade svårt att acceptera under studietiden: ”universitetet ska ju forma...inte enskilda individer som tänker självständigt utan ett kollektiv som ska tänka likadant...”

Jag tycker att jag i min uppsats lyckats besvara de frågor som jag hade för avsikt att besvara utifrån de teoribildningar jag valt, men självklart finns det mer att tillägga och ju närmre jag kommit svaren desto fler frågor har väckts. Jag tror att jag skulle ha kunnat få en mer heltäckande förklaringsmodell om jag använt mig av både fler teoretiker och fler intervjupersoner. Om jag kanske anlagt ett könsperspektiv eller ett mer postmodernt perspektiv på människors valmöjligheter så hade jag antagligen kommit fram till ett delvis annat resultat. Hade jag gjort fler intervjuer kanske det skulle ha kommit fram andra erfarenheter eller upplevelser som jag inte fått med nu, även att ett könsmonster kanske skulle ha framträtt. Av utrymmesskäl ser jag dock inte detta som en möjlighet då jag känner att det har funnits mycket material som mina intervjupersoner gett mig som jag har fått välja bort pga. längden på min uppsats.

För att knyta an till vad Thage G Peterson skrev om sin klassresa, så finns det en viktig skillnad mellan honom och mina intervjupersoner, nämligen att de inte uttrycker den känsla av omöjlighet som Thage G upplevde som liten. Att de inte funderat så mycket på om de gjort en klassresa tar dock inte bort vissa erfarenheter de faktiskt gjort, som stämmer väl överens med den problematik klassresenärer ofta upplever. Även att de vuxit upp någon generation senare än Thage G kan ha gjort att den kulturella friställning, som Ziehe diskuterar tonat ner upplevelsen av vad de åstadkommit i och med sin utbildning. Utbildningen ses inte som märkvärdig eftersom att allt fler utbildar sig och att den inte längre kopplas till klass, tradition eller familj. Dock ska det påpekas att mina intervjupersoner faktiskt utgör en minoritet både från sin egen klass och på de högre utbildningarna och vem vet, kanske de kommer att titta tillbaka på sina liv när de är lika gamla som Thage G Peterson och då konstaterar att det varit en resa till Mars...

6. Slutdiskussion

Det finns de som hävdar att klassanalysen har spelat ut sin roll som förklaringsfaktor och att det istället är andra skiljelinjer som är viktigare. Detta framförs framförallt från olika postmoderna håll. Den liberala tesen (Cigéhn *et al.* 2001:6) med inspiration av Daniel Bell menar t ex att det sker en förändring i yrkesstrukturen när industrisektorn minskar och tjänstesektorn breder ut sig, som kommer att leda till att arbetarklassen minskar, den sociala rörligheten ökar, vi får mer av särintressen och individualisering, kompetensen i arbetslivet kommer att öka, men framförallt menar han att utbildningen kommer att bli mer betydelsefull. Klassamhället kommer så småningom att försvinna och ersättas med ett samhälle som grundas på meritokratiska principer där alla har lika möjligheter till teoretisk och högre utbildning, men där teoretisk utbildning istället blir en slags klasskiljande faktor.

Om man ska tro den liberala tesen så visar min uppsats att detta inte kommer att leda till att klassamhället förändras eller försvinner, tvärtom kommer det att reproduceras och legitimeras via utbildningen, eftersom det är just som jag visat via utbildningen som de högre klasserna befäster sina positioner och sitt kapitalinnehav genom att se till att det överförs till nästa generation. Problemet med den liberala tesen är alltså att den utgår från att alla har lika möjligheter att välja och att lyckas med den högre utbildningen, vilket jag i min uppsats försökt förklara att så inte är fallet.

Snedrekryteringen väcker en del frågor. Vad innebär det när allt fler friskolor startas, när valen ska göras i allt tidigare ålder, när det diskuteras att vuxenutbildning ska minskas, grundläggande behörighet tas bort osv. Det känns inte som att minskad snedrekrytering utifrån varken klass, kön eller etnicitet är ett prioriterat mål i dagens samhällsdebatt. Jag menar att det inte är de som lyckas som behöver denna debatt utan debatten behövs för dem som misslyckas i tron att det är ett individuellt problem och ett personligt misslyckande.

7. Källförteckning

Andersen, Heine, Kaspersen, Lars Bo, (2003). *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Berner, Boel, Callewaert, Staf, Silberbrandt, Henning, (1980). *Skola, ideologi och samhälle: ett kommenterat urval franska utbildningssociologiska texter av Bourdieu/Passeron, Baudelot/Establet, Poulantzas*. i ALMAserien som nr 79 våren 1977, 2:a upplagan, Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Bourdieu, Pierre, (1997). *Kultur och kritik: anföranden av Pierre Bourdieu*. Uddevalla: Mediaprint Uddevalla AB.

Bourdieu, Pierre, (1993). *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Brutus, Östlings Bokförlag.

Bourdieu, Pierre, (1986). *Kultursociologiska texter: i urval av Donald Broady och Mikael Palme*. Stockholm: Förlaget Salamander.

Broady, Donald, (1985). *Kultur och utbildning: om Pierre Bourdieus sociologi*. Stockholm: Liber Tryck AB.

Cigéhn, Göran, Johansson, Mats, Karlsson, Lena, (2001). *Klassamhällets återkomst: om klassidentitet, arbetsliv och fritid vid tröskeln till ett nytt sekel*. Umeå: Umeå universitets tryckeri.

Erikson, Robert, Jonsson, Jan O, (1993). *Ursprung och utbildning: social snedrekrytering till högre studier: huvudbetänkande av Utredningen om den sociala snedrekryteringen till högre studier*. SOU 1993:85, Stockholm: Norstedts Tryckeri AB.

Israel, Joachim, Hermansson, Hans-Erik, (1996). *Det nya klassamhället*, Stockholm: Ordfronts förlag.

Jönsson, Ingrid, Trondman, Mats, Arnman, Göran, Palme, Mikael, (1993). *Skola – fritid – framtid: En studie av ungdomars kulturmönster och livschanser*. Lund: Studentlitteratur.

May, Tim, (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur.

Månson, Per, (1998). *Moderna samhällsteorier: Traditioner – riktningar – teoretiker*. 5:e reviderade upplagan. Smedjebacken: Bokförlaget Rabén Prisma.

Peterson, Thage G, (1999). *Resan mot Mars: anteckningar och minnen*. Sweden: AIT Falun AB.

Sjöberg, Katarina (red), (1999). *Mer än kalla fakta – kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Trondman, Mats, (1994). *Bilden av en klassresa: Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Stockholm: Carlsson Bokförlag AB.

Lisa Linghagen

Widerberg, Karin, (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*, Lund: Studentlitteratur.

Ziehe, Thomas, (1989). *Kulturanalyser: Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm/Steag: Symposium Bokförlag & Tryckeri AB.

Åberg, Rune, (1998). *Social bakgrund – utbildning – livschanser*. Makedonien: Reflex Media AB.

www.hsv.se/download/18.713b47d110bec347f2d800024/nyckeltal_for_larosaten_241.pdf

www.evaluat.lu.se/overutv/rapporter/Studentbaro2000/Studentbarometern2000.pdf

8. Intervjuguide

Finns det faktorer i den sociala bakgrunden som har påverkat valet av högre studier?

Uppväxt: Var
Boende
Familj – Yrken – Syskon -uppfostran
Klimat
Umgänge

Fritid: Föreningsliv/politiskt intresse
Kulturintressen
Föräldrarnas fritid

Institutionell: Skolgång
Lärare
Betyg
Stöd-självförtroende

Vad tror du själv fick dig att läsa vidare? Förebilder? Rak väg?

Varför denna utbildning?

Hur upplevs den sociala bakgrunden i mötet med Universitetet?

Känt dig hemma?

Deltagande i studentliv

Kamp/Problemfritt - Vad

Fördelar/Nackdelar - Hur

Motivation/ Stöd

Hur har du påverkats av utbildningen?

Tillbakablick i förhållande till: Föräldrar
Kompisar
Nya kompisar
Värderingar

Egna barn- Hur uppfostra? Barnens möjligheter om man jmf
Skillnad - Hur

Klassmedvetenhet – Skillnad mot uppväxten
Klassresa- Hur